DOI 10.33111/vz_kneu.32.23.03.17.122.128
УДК 658.8:338.431.43(477)

Франк В.
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна
e-mail: frankwladyslav272@gmail.com;
ORCID: 0009-0008-2697-2058

ОЦІНКА ТА СТАН МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Frank Vladislav
candidate for the degree of Doctor of Philosophy
State Biotechnological University (SBTU), Ukraine
e-mail: frankwladyslav272@gmail.com;
ORCID: 0009-0008-2697-2058

ASSESSMENT AND STATE OF MARKETING ACTIVITIES OF AGRIBUSINESS SUBJECTS IN THE CONDITIONS OF WAR

Анотація. У статті зазначено, що умови війни негативно впливають на всі сфери економічної діяльності, зокрема, на агробізнес і маркетингову діяльність суб'єктів цієї галузі. Військові дії внаслідок російсько-української війни можуть призвести до зниження виробництва сільськогосподарської продукції, зменшення доступу до ринків збуту та ускладнення маркетингових заходів. У статті поставлено на меті оцінити вплив умов воєнного конфлікту на агробізнес та визначити стратегії для успішної діяльності на ринку в умовах дестабілізації аграрного сектору. У статті висвітлено, що агробізнес в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні економічної та соціальної стабільності суспільства. Однак через російське вторгнення в Україну агробізнес зазнав значних втрат. Загальна сума втрат, завданих сільськогосподарській галузі, становить 6,6 млрд дол. США. Скорочення виробництва і блокада портів призвели до непрямих втрат на суму 34,25 млрд дол. США. Посівні площі уразливих регіонів значно зменшилися, що призвело до зниження обсягу виробництва сільськогосподарської продукції. Наприклад, у рослинництві зменшення становить 35–40 %, а втрати через порушення логістики становлять 18,5 млрд дол. США. У рік повномасштабного вторгнення спостерігалося значне зменшення виробництва: збір зернобобових культур знизився на 38 %, соняшнику — на 31 %, картоплі залишився на рівні 2015 р., а овочевих культур зменшився на 24 % порівняно з попереднім роком. Консолідація сільськогосподарського сектору продовжується, а сільськогосподарські підприємства стають важливими у виробництві молока та живої маси тварин на забій. Щодо експорту аграрної продукції до Євросоюзу Україна зазнала спаду у 2020 р., але після цього спостерігається поступове зростання обсягів експорту. Також збільшується обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України. Як висновок зазначено, що в умовах війни та воєнного стану агробізнес повинен адаптуватися до змін у ринкових умовах, переглянути маркетингові стратегії, визначити альтернативні ринки та шляхи експорту, забезпечити безпеку поставок, аналізувати ринок та ефективно конкурувати. Підтримка держави є важливою, а оцінка успішності залежить від здатності агробізнесу адаптуватися до змін, відшукувати нові ринки та забезпечувати безпеку поста-

© Франк В., 2023

вок. Рекомендується використовувати сучасні маркетингові інструменти, зосередитися на тактичних діях і стратегіях цифрового маркетингу.
Ключові слова: агробізнес, маркетинг, посівні площі, валовий збір, рослинництво, тваринництво, експорт, військові дії, війна, окупація

Abstract. The article highlights that the conditions of war have a negative impact on all spheres of economic activity, particularly on the agribusiness and marketing activities of entities in this sector. Military actions can lead to a decrease in agricultural production, reduced access to markets, and complicated marketing efforts. The article aims to assess the impact of wartime conditions on agribusiness and identify strategies for successful operation in the market under the destabilization of the agricultural sector. The article emphasizes that agribusiness plays a vital role in ensuring economic and social stability in Ukraine. However, due to the Russian invasion of Ukraine, the agribusiness sector has suffered significant losses. The total amount of losses inflicted on the agricultural industry amounts to $6.6 billion. Production cuts and port blockades have resulted in indirect losses totaling $34.25 billion. The sown areas in vulnerable regions have significantly decreased, leading to a decline in agricultural production. For instance, crop reduction in the field of plant cultivation is estimated at 35-40%, and losses due to logistics disruption amount to $18.5 billion.. During the year of the full-scale invasion, significant decreases in production were observed: the harvest of grain and legume crops decreased by 38%, sunflower by 31%, potatoes remained at the level of 2015, and vegetable crops decreased by 24% compared to the previous year. Consolidation of the agricultural sector continues, and agricultural enterprises are becoming important in the production of milk and live animal weight for slaughter. As for the export of agricultural products to the European Union, Ukraine experienced a decline in 2020, but gradual growth in export volumes has been observed since then. Additionally, the volume of foreign direct investment in Ukraine's economy is increasing. As a conclusion, it is stated that in the conditions of war and martial law, the agribusiness sector must adapt to changes in market conditions, review marketing strategies, identify alternative markets and export routes, ensure supply security, analyze the market, and compete effectively. State support is important, and the assessment of success depends on the ability of agribusiness to adapt to changes, find new markets, and ensure supply security. It is recommended to use modern marketing tools, focus on tactical actions and digital marketing strategies.
Keywords: agribusiness, marketing, sown areas, gross harvest, crop production, livestock farming, export, military actions, war, occupation.
JEL codes: M1, M2, O1, Q1.

Постановка проблеми. Тривала російсько-українська війна та широкомасштабні воєнні дії завжди несуть негативний характер і мають значний вплив на всі сфери економічної діяльності, включаючи агробізнес і маркетингову діяльність суб'єктів цієї галузі. Оцінка та стан маркетингової діяльності суб'єктів агробізнесу в умовах війни можуть залежати від тривалості військового конфлікту, його інтенсивності, територіальний розмах та інших факторів. Агробізнес в Україні є важливим елементом економіки, який сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни і є засобом для виходу на міжнародний ринок продовольства [1–11]. Навіть у період воєнних дій, коли об'єкти критичної інфраструктури, матеріально-технічна база підприємств та логістичні ланцюги зазнають знищень, Україна намагається задовольняти не тільки власні продовольчі потреби [9], а й виконувати зовнішні зобов'язання щодо постачання продуктів харчування. Негативний вплив війни та воєнних дій на агробізнес значний. Так, ці дії можуть призвести до зниження виробництва сільськогосподарської продукції через знищення чи пошкодження сільськогосподарських угідь, засобів виробництва та інфраструктури. Внаслідок війни та воєнних дій може також зменшитися доступ до ринків збуту через перешкоди в транспортуванні товарів,

зниження попиту на сільськогосподарську продукцію через економічну нестабільність і зміни споживчих звичок. Маркетингова діяльність суб'єктів агробізнесу в умовах війни може бути суттєво ускладнена.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналізу проблемних аспектів і напрямів стабілізації аграрного сектору економіки, визначенню його стратегії розвитку в умовах деструктивних змін національної економіки присвячено значну кількість наукових праць провідних вчених [1–18].

Методика дослідження. У дослідженні використовується системний підхід з елементами моделювання, структурно-функціонального та компаративного аналізу, основою для якого стали відомості з наукових публікацій, діяльність органів державної влади, бізнес-структур, громадських організацій тощо.

Метою цієї статті є оцінка, стан та узагальнення основних факторів впливу на маркетингову діяльність у період воєнних дій і дестабілізації аграрного сектору та агробізнесу в цілому.

Виклад основного матеріалу. У період трансформаційних змін агробізнес відіграє важливу роль у забезпеченні економічної та соціальної стабільності суспільства, виступаючи як постачальник продовольчої продукції на внутрішній і зовнішній ринки [1, 2, 7]. Згідно з визначенням учених, аграрний сектор України, що включає сільське господарство як базову складову, є системоутворюючою частиною національної економіки. Він формує основи для збереження суверенітету, державності та національної продовольчої безпеки [3, 4, 6, 8, 10]. Крім того, аграрний сектор є соціально-економічною основою розвитку сільських територій і сприяє розвитку технологічно пов'язаних галузей національної економіки [11]. Аграрний сектор та агробізнес у цілому, зазнав суттєвих втрат унаслідок повномасштабної війни рф проти України. Так, за оцінкою Мінагрополітики та Київської школи економіки, загальна сума втрат, завданих сільськогосподарській галузі внаслідок широкомасштабного російського вторгнення в Україну сягнула 6,6 млрд дол. США (станом на 15.09.2022) [13]. Також вони зазначають, що у результаті зменшення виробництва, блокади портів і збільшення виробничих витрат, непрямі втрати у сільському господарстві України оцінюються приблизно в 34,25 млрд дол. Ця сума включає різні сегменти сільського господарства: зокрема, у рослинництві втрати внаслідок зниження виробництва оцінюються на 11,2 млрд дол., у тваринництві — 348,7 млн дол. Втрати через скорочення виробництва озимих культур оцінюються у 3 млрд дол., а для багаторічних культур — у 322 млн дол. Крім того, втрати внаслідок порушення логістики становлять 18,5 млрд дол. [14].

Отже, враховуючи кризову ситуацію у країні через повномасштабне вторгнення і воєнні дії, оцінімо стан аграрного сектору та агробізнесу в цілому за допомогою таких систематизованих даних, як посівні площі уразливих регіонів, обсяг виробництва сільськогосподарської продукції та тваринництва, показники експорту продукції агробізнесу та показник інвестиційного потенціалу. Так, за словами першого заступника міністра аграрної політики та продовольства України, — рослинництво зазнало значних втрат. Виробництво сільськогосподарської продукції в рослинництві в натуральних обсягах у 2022 році зменшилося на 35–40 % порівняно з попереднім роком, що обумовлено скороченням посівних площ через тимчасову окупацію територій України і нижчою врожайністю культур порівняно з попереднім роком. Ккрім зазначених втрат є і побічні у вигляді крадіжки окупантами понад 500 тис. т зерна з тимчасово окупованих

територій, незаконно вивезених десятки тисяч тонн соняшникової олії і сотні кілограмів овочів [15]. За попередніми даними структурних підрозділів обласних державних адміністрацій, очікується, що посівна площа всіх категорій господарств на підконтрольній території України в 2023 р. складатиме 21,8 млн га, що менше на 6,8 млн га порівняно з показником 2021 р. (28,6 млн га). За даними державної статистики, посівні площі на найуразливіших територіях України за роки окупації та повномасштабного вторгнення зазнали змін (табл. 1). Також посівні площі АР Крим до окупації були в межах 750 тис. га, під підприємствами у середньому 550 тис. га і під господарствами населення у середньому 210 тис. га.

Таблиця 1

ПОСІВНІ ПЛОЩІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР ПІД УРОЖАЙ НА НАЙБІЛЬШ УРАЗЛИВИХ ТЕРИТОРІЯХ

		роки	Україна	АР Крим	Донецька обл.	Луганська обл.
Рік повно масштабного вторгнення	Господарства усіх категорій, тис.га	2022	23404,6	Дані відсутні через тимчасову окупацію території	391,6	193,1
	Підприємства, тис.га	2022	16493,2		283,6	11,3
	Господарства населення, тис.га	2022	6971,4		108,0	5,1
Дані до повномасштабного вторгнення	Господарства усіх категорій, тис.га	2021	28387,5		1041,0	855,9
		2020	27974,0		1027,0	848,9
	Підприємства, тис.га	2021	20010,9		730,8	669,6
		2020	19555,6		716,0	663,5
	Господарства населення, тис.га	2021	8376,6		310,2	186,3
		2020	8418,4		311,0	185,4
Перші роки окупації АР Крим та територій Донецької та Луганської областей	Господарства усіх категорій, тис.га	2015	26717,0		979,8	715,3
		2014	27258,2		1353,6	987,7
	Підприємства, тис.га	2015	18528,9		678,3	544,5
		2014	18855,0		847,5	762,2
	Господарства населення, тис.га	2015	8188,1		301,5	170,8
		2014	8403,2		506,1	225,5
Роки передуючі окупації	Господарства усіх категорій, тис.га	2013	28115,0	755,4	1411,5	1010,6
		2012	27480,4	767,7	1383,4	992,2
	Підприємства, тис.га	2013	19601,0	545,3	908,3	794,0
		2012	19175,7	552,8	889,3	780,3
	Господарства населення, тис.га	2013	8514,0	210,1	503,2	216,6
		2012	8304,7	214,9	494,0	211,9

Джерело: сформовано автором за даними державних ресурсів.

З моменту окупації ці посівні площі тимчасово вилучені з обліку. До моменту окупації посівні площі Донецької області становили 1383,4 тис. га і 1411,5 тис. га у 2012 і 2013 рр. відповідно. Частка під підприємствами сягала 64% і 34% відповідно під господарствами населення. З моменту окупації посівні площі Донецької області зменшилися до 979,8 тис. га у 2015 р., що на 31 % менше за роки передуючі окупації. Частка під підприємствами і господарствами населення у цей рік становила 69 і 31 % відповідно. Дані за роки передуючі повномасштабному вторгненню рф такі: посівні площі Донецької обл. становили 1041 тис. га у 2021 р., що на 26 % менше за роки до окупації, але більше за перші роки окупації, що свідчило про стабілізацію агропромислового комплексу у регіоні. Частка під підприємствами і господарствами населення у цей рік становила 70% і 30% відповідно. За відкритими даними, у 2022 р. посівні площі Донецької обл. зменшилися до 391,6 тис. га [16]. Посівні площі Луганської обл. до моменту окупації становили 992,2 тис. га і 1010,6 тис. га у 2012 та 2013 рр. відповідно. Частка під підприємствами сягала 79 і 21% відповідно під господарствами населення. В перші роки окупації посівні площі Луганської обл. зазнали таких змін: у 2015 р. їх кількість зменшилася на 29 % і становила 715,3 тис. га. Частка під підприємствами сягала 76 і 24% відповідно під господарствами населення. Дані за роки передуючі повномасштабному вторгненню рф такі: посівні площі Луганської обл. становили 855,9 тис. га у 2021 р., що на 15 % менше за роки до окупації, але більше за перші роки окупації. Частка під підприємствами і господарствами населення у цей рік становила 78 і 22% відповідно. За відкритими даними, у 2022 р. посівні площі Луганської обл. зменшилися до 193,1 тис. га. Загалом через повномасштабне вторгнення рф в Україну посівні площі зменшилися з 28 387,5 тис. га у 2021 р. до 23 404,6 тис. га 2022 р. За даними державної статистики України у році, що передував окупації АР Крим та Луганської і Донецької областей, валовий збір зернобобових культур сягав 630 512,9 тис. ц; Соняшнику — 110 504,8 тис. ц; Картоплі — 222 586,0 тис. ц і овочевих культур — 98 726,3 тис. ц (табл. 2). Частка під підприємствами становила 79, 86, 3, 24 % відповідно, а інші відносяться до виробництва у господарствах населення. У наступний рік після окупації, а саме 2015 р., валовий збір даних продуктів зазнав незначних змін, так валовий збір зернобобових культур зменшився на 5 %, валовий збір урожаю соняшника збільшився на 1 %, зменшився і валовий збір картоплі на 6 %, а також зменшився і валовий збір овочевих культур на 7 %. У 2021 р., перед повномасштабним вторгненням рф, валовий збір продукції зернобобових культур сягав 860 104,4 тис. ц, що на 43 % більше, ніж у 2015 р. і на 36 % більше за 2013 р.

Валовий збір продукції соняшнику у цей рік становив 163924,1 тис. ц, що більше від попередніх років дослідження на 47 %. Валовий збір продукції картоплярства у зазначеному році складав 213563,2 тис. ц, що на 5170,5 тис. ц більше за 2015 р., але на 9022,8 тис. ц менше за 2013 р. Валовий збір овочевих культур у 2021 р. сягав 99351,6 тис. ц, що на 7 % більше, ніж у 2015 р. та наближений до показнику у 2013 р. У рік повномасштабного вторгнення валовий збір зернобобових культур зменшився на 38 % від збору у 2021 р. Отже, за вказаними даними можемо зробити висновок, що у роки після військової агресії спостерігається значне зниження виробництва продукції, що активно виражене у перший рік повномасштабного вторгнення. Проте хочемо зазначити на прикладі тимчасової

окупації, що ринок сільськогосподарського призначення прагне до деескалації критичної ситуації про що свідчать дані 2021 р.

Таблиця 2

ВАЛОВИЙ ЗБІР УРОЖАЮ ЗА КАТЕГОРІЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ

Види продукції рослинництва	Валовий збір урожаю, тис. ц			
	2022	2021	2015	2013
Господарства усіх категорій				
Культури зернові та зернобобові	538637,1	860104,4	601258,2	630512,9
Соняшник	113287,4	163924,1	111811,2	110504,8
Картопля	208992,1	213563,2	208392,7	222586,0
Культури овочеві	75115,9	99351,6	92140,2	98726,3
Підприємства				
Культури зернові та зерно-бобові	423152,3	696891,1	465065,8	496589,9
Соняшник	99887,7	142139,6	95492,5	94457,7
Картопля	4334,6	4946,3	4559,6	6593,5
Культури овочеві	4444,5	14021,0	12817,0	11587,4
Господарства населення				
Культури зернові та зернобобові	115484,8	163213,3	136192,4	133922,9
Соняшник	13399,7	21784,5	16318,7	16047,1
Картопля	204657,5	208616,9	203833,1	215992,4
Культури овочеві	70671,4	85330,6	79323,2	87138,9

Джерело: сформовано автором за статистичними даними.

Станом на 1 травня 2023 р. у всіх господарствах чисельність великої рогатої худоби склала 2549,8 тис. голів, що на 7,8 % менше порівняно з відповідним періодом 2022 р. З них у сільськогосподарських підприємствах було 937,0 тис. голів (на 1,0 % менше), а в господарствах населення — 1612,8 тис. голів (на 11,3 % менше). Чисельність поголів'я свиней становила 4960,1 тис. голів, що на 7,2 % менше в зіставленні з відповідним періодом минулого року. З них у сільськогосподарських підприємствах було 3177,4 тис. голів (на 7,1% менше), а в господарствах населення — 1782,7 тис. голів (на 7,3% менше). Чисельність поголів'я овець та кіз склала 1137,6 тис. голів, що на 6,9% менше в порівнянні з відповідним періодом минулого року. З них у сільськогосподарських підприємствах було 152,0 тис. голів (на 1,5 % менше), а в господарствах населення — 985,6 тис. голів (на 7,6 % менше). Чисельність поголів'я птиці становила 176,6 млн голів, що на 6,3 % більше порівняно з відповідним періодом минулого року. З них у сільськогосподарських підприємствах було 106,2 млн голів (на 15,6 % більше), а в господарствах населення — 70,3 млн голів (на 5,2 % менше) [17]. Зміни у

виробництві продукції тваринництва за категоріями господарств наступні, Сільськогосподарські підприємства: жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, зросла на 341.5 тис. т або 17.3% протягом 2015–2021 рр. Обсяг виробництва молока збільшився на 98.3 тис. т або 3.7% протягом 2015–2021 рр. Кількість одержаних яєць від птиці свійської зменшилась на 26.6% протягом 2013–2021 рр. Господарства населення: жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, зменшилась на 227,7 тис. т, або 17,5 % протягом 2013–2021 рр. Обсяг виробництва молока скоротився на 1,984.6 тис. т, або 25 % протягом 2013–2021 рр.

Загалом, триває процес консолідації сільськогосподарського сектору, зростає значущість сільськогосподарських підприємств у виробництві молока та живої маси тварин на забій. Господарства населення стикаються зі скороченням обсягу виробництва та важкістю підтримання високих показників в умовах мінливості ринкових умов. У 2016 р. Україна здійснила продаж аграрної продукції країнам Євросоюзу на 4 млрд дол. У наступному році обсяг експорту збільшився на 37,5 %, досягнувши 5,5 млрд дол. У 2018 р. обсяг експорту зріс на 7,3 % до 5,9 млрд дол., а в 2019 р. збільшився на 18,6 %, становлячи 7 млрд дол.

Таблиця 3

ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА ЗА КАТЕГОРІЯМИ ГОСПОДАРСТВ

Виробництво продукції тваринництва	Виробництво продукції тваринництва		
	2021	2015	2013
Господарства усіх категорій			
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис. т	3393,7	3279,9	3378,8
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис. т	8728,8	10615,1	11490,0
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт.	14071,3	16781,2	19603,7
Підприємства			
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис. т	2318,3	1976,8	1955,0
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис. т	2767,4	2669,1	2582,7
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт.	7012,8	9762,0	12234,2
Господарства населення			
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис. т	1075,4	1303,1	1423,8
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис. т	5961,4	7946,0	8907,3
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт.	7058,5	7019,2	7369,5

Джерело: сформовано автором за статистичними даними.

Проте у 2020 р. відбувся спад експорту агропродукції до Євросоюзу, зменшившись на 12,9 %. Україна отримала від продажу 6,1 млрд дол. У 2021 р.

Україна продала країнам ЄС аграрної продукції на 7,7 млрд дол., що демонструє зростання на 26,2 %. У 2022 р. завдяки пільговому режиму Євросоюзу обсяг експорту сільськогосподарської продукції збільшився на 67,5%, досягнувши 12,9 млрд дол. За даними Національного банку України, обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України (залишків) (інструменти участі в капіталі та боргові інструменти) станом на 31.12.2021 становив 64 163,2 млн дол. США [18].

Так, проаналізувавши основні ресурсні потенціали агрономічного сектору та агробізнесу в цілому, можемо зазначити основні загальні аспекти маркетингової діяльності з урахуванням війни та військових дій. Війна може призвести до зміни ринкових умов, таких як зменшення попиту на продукцію або зміна споживчих пріоритетів. Суб'єкти агробізнесу повинні адаптуватися до цих змін і переглянути свої маркетингові стратегії. Воєнний конфлікт може призвести до обмеження доступу до певних ринків або зміни торговельних угод. Суб'єкти агробізнесу повинні визначити альтернативні ринки і шляхи експорту для збереження своїх торговельних відносин. Війна може зруйнувати ланцюги постачання, зокрема, транспортні маршрути, інфраструктуру і забезпечення. Суб'єкти агробізнесу повинні забезпечити безпеку своїх поставок, шукати альтернативні шляхи доставки та зберігання продукції. В умовах війни конкуренція може змінитися, з'явитися нові гравці або змінитися розподіл ринкових позицій. Суб'єкти агробізнесу повинні аналізувати ринок, виявляти нові можливості та ефективно конкурувати. В умовах війни важливо мати підтримку держави, яка може надавати фінансову допомогу, стимули та заходи для збереження агробізнесу. Суб'єкти агробізнесу повинні співпрацювати з урядом та іншими заінтересованими сторонами для забезпечення своєї стійкості та розвитку.

Загальна оцінка та стан маркетингової діяльності суб'єктів агробізнесу в умовах війни буде залежати від здатності підприємств адаптуватися до змін, знаходити нові ринки та можливості, забезпечувати безпеку поставок і підтримку держави.

Висновки. Отже, в умовах війни та воєнного стану, для успішного агробізнесу важливо використовувати сучасні маркетингові інструменти, зокрема маркетинг соціальних медіа. Зважаючи на швидкі зміни подій, довгострокові стратегії можуть бути неефективними, тому рекомендується зосередитися на тактичних діях і використовувати стратегії цифрового-маркетингу. Це дозволить швидко адаптуватися до змін і переорієнтувати стратегію в умовах ведення агробізнесу.

Література

1. Пономарьова М.С., Загорська Ю.В., Чернега І.І. Підприємництво в агроформуваннях: навч. посібник. — ХНАУ, Харків, 2015. — 230 с

2. Пономарьова М.С. Шовкун Л.В., Савельєва О.М. Економічні та правові важелі підприємництва як складника ефективного розвитку агробізнесу. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». — 2015. — № 1. — С. 227–236

3. Пономарьова М.С., Кривошея Є.В., Захаров І.К. Маркетингові завдання в посиленні конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та зростанні економічної безпеки держави. Економічна безпека держави в контексті національних інтересів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 23 квіт. 2021 р.) Харків : ХНУВС, 2021 С. 134-136.

4. Lomovskykh, L., Ponomarova, M., Chip, L., Krivosheya, E. and Lisova, O. (2021), Management and organizational and economic conditions of strengthening the marketing activity of the enterprise and maintaining efficient agrobusiness. Financial and credit activity: problems of theory and practice, vol. 2, is. 37, pp. 263– 270. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.230255.

5. Рябуха М.С., Цицоріна А.Є. Конкуренція як категорія ринкових відносин і конкурентоспроможність як предмет наукових досліджень //Вісник ХНАУ. Серія: економіка АПК і природокористування.–Харків: ХНАУ. — 2007. — №. 6. — С. 96–100

6. Пономарьова М. С., Єфремова Н. О., Нагорнюк О. П. Інструменти маркетингу в умовах зростання конкурентних переваг агробізнесу. Вісник ХНАУ. Серія Економічні науки. № 1. 2018. — С. 247–256.

7. Пономарьова, М.С. & Захаров, І.К. & Іваненко, В.Є. (2019). Механізм підвищення конкурентоспроможності підприємницької діяльності. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки", (1). Вилучено з http://visen.knau.kharkov.ua/visn_2019_1.html 4

8. Судомир С. М. Формування системи управління розвитком сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія: [монографія]. К.: ЦП «Компринт», 2015. 483 с.

9. Dolzhykova I., Irtyshcheva I., Ponomarova M. Conceptual fundamentals of development of the food security system // Baltic Journal of Economic Studies, Volume 5 Number 2. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2019, 262 p. P 57-64. DOI: https://doi.org/10.30525/2256-0742/

10. Ponomarova M.S. The substantiation of strategic development of the agricultural enterprises under modern economic [Обґрунтування стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах господарювання]. Вісник ХНАУ. Серія "Економічні науки». 2017. № 2. С. 268 — 275

11. Пономарьова М. С., Аксьонова О. В. Умови регулювання вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу: макро-, мезо-, мікро-рівні. — 2019.

12. Костецький Я. І. Новітня парадигма розвитку аграрного сектору України: дис.... д–ра екон. наук : 08.00.03. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 473 с. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/38556

13. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. Другий випуск, 10 листопада 2022. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded–files/damagesreportissue2ua–1.pdf

14. Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. Другий випуск, 10 листопада 2022. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded–files/lossesreportissue2ua–2.pdf

15. Офіційні новини Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: https://minagro.gov.ua/news/visockij–okupanti–kradut–v–ukrayinskih–agrariyiv–zernovi–oliyu–ovochi–ta–silgosptehniku (дата звернення: 01.06.2023)

16. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua

17. Моніторинг стану галузей тваринництва. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: https://minagro.gov.ua/ napryamki/tvarinnictvo /analiz–ta–monitoring–stanu–galuzej–tvarinnictva (дата звернення: 10.06.2023)

18. Стан інвестиційної діяльності в Україні. Міністерство економіки України. URL: http://surl.li/aqoly

References

1. Ponomar′ova M.S., Zahors′ka YU.V., Cherneha I.I. P (2015) Pidpryyemnytstvo v ahroformuvannyakh: navch. posibnyk. — KHNAU, Kharkiv, 230 s

2. Ponomar′ova M.S. Shovkun L.V., Savel′yeva O.M. (2015) Ekonomichni ta pravovi vazheli pidpryyemnytstva yak skladnyka efektyvnoho rozvytku ahrobiznesu. Visnyk KHNAU. Ceriya «Ekonomichni nauky». № 1. C. 227–236

3. Ponomar′ova M.S., Kryvosheya YE.V., Zakharov I.K. (2021) Marketynhovi zavdannya v posylenni konkurentospromozhnosti sub″yektiv hospodaryuvannya ta zrostanni ekonomichnoyi bezpeky derzhavy. Ekonomichna bezpeka derzhavy v konteksti natsional′nykh interesiv: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (m. Kharkiv, 23 kvit. 2021 r.) Kharkiv : KHNUVS. S. 134-136.

4. Lomovskykh, L., Ponomarova, M., Chip, L., Krivosheya, E. and Lisova, O. (2021), Management and organizational and economic conditions of strengthening the marketing activity of the enterprise and maintaining efficient agrobusiness. Financial and credit activity: problems of theory and practice, vol. 2, is. 37, pr. 263– 270. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.230255.

5. Ryabukha M.S., Tsytsorina A.YE. (2007) Konkurentsiya yak katehoriya rynkovykh vidnosyn i konkurentospromozhnist′ yak predmet naukovykh doslidzhen′ //Visnyk KHNAU. Seriya: ekonomika APK i pryrodokorystuvannya.–Kharkiv: KHNAU. №. 6. S. 96–100

6. Ponomar′ova M. S., Yefremova N. O., Nahornyuk O. P. (2018). Instrumenty marketynhu v umovakh zrostannya konkurentnykh perevah ahrobiznesu. Visnyk KHNAU. Seriya Ekonomichni nauky. № 1. 2018. — C. 247–256.

7. . Ponomar′ova, M.S. & Zakharov, I.K. & Ivanenko, V.YE. (2019). Mekhanizm pidvyshchennya konkurentospromozhnosti pidpryyemnyts′koyi diyal′nosti. Visnyk KHNAU im. V.V. Dokuchayeva. Seriya „Ekonomichni nauky”, (1). Vylucheno z http://visen.knau.kharkov.ua/visn_2019_1.html 4

8. Sudomyr S. M. (2015). Formuvannya systemy upravlinnya rozvytkom sil′s′kohospodars′kykh pidpryyemstv: teoriya, metodolohiya: [monohrafiya]. K.: TSP «Komprynt», 483 s.

9. Dolzhykova I., Irtyshcheva I., Ponomarova M. (2019). Conceptual fundamentals of development of the food security system // Baltic Journal of Economic Studies, Volume 5 Number 2. Riga: Publishing House “Baltija Publishing, 262 p. R 57-64. DOI: https://doi.org/10.30525/2256-0742/

10. Ponomarova M.S. (2017). The substantiation of strategic development of the agricultural enterprises under modern economic [Obgruntuvannya stratehichnoho rozvytku sil′s′kohospodars′kykh pidpryyemstv v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya]. Visnyk KHNAU. Ceriya “Ekonomichni nauky». № 2. C. 268 — 275

11. Ponomar′ova M. S., Aks′onova O. V. (2019)ю Umovy rehulyuvannya vertykal′no intehrovanykh pidpryyemnyts′kykh struktur ahrobiznesu: makro-, mezo-, mikro-rivni.

12.Kostenko, Y. I. (2019). Novitnia paradigma rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy [The latest paradigm of agricultural sector development in Ukraine]. Doctoral dissertation. Ternopil: TNEU. Retrieved from http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/38556

13.Overview of losses from the war in Ukrainian agriculture. Indirect estimation of damages. Issue 2, November 10, 2022. Retrieved from https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/damagesreportissue2ua-1.pdf

14.Overview of indirect losses from the war in Ukrainian agriculture. Issue 2, November 10, 2022. Retrieved from https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/lossesreportissue2ua-2.pdf

15.Official news of the Ministry of Agricultural Policy and Food of Ukraine. Retrieved from https://minagro.gov.ua/news/visockij-okupanti-kradut-v-ukrayinskih-agrariyiv-zernovi-

oliyu-ovochi-ta-silgosptehniku (Accessed: June 1, 2023)
16.State Statistics Service of Ukraine: Official website. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua
17.Monitoring of the state of livestock industries. Ministry of Agricultural Policy and Food of Ukraine. Retrieved from https://minagro.gov.ua/napryamki/tvarinnictvo/analiz-ta-monitoring-stanu-galuzej-tvarinnictva (Accessed: June 10, 2023)
18.State of investment activity in Ukraine. Ministry of Economy of Ukraine. Retrieved from http://surl.li/aqoly